

РАБОТА ВЫХАВАЛЬНИКА ПА РАЗВІЦЦІ МАЎЛЕННЯ ДЗЯЦЕЙ З ЦПМ У ШТОДЗЁННЫМ ЖЫЦЦІ

ЗМЕСТ:

1. Выкарыстанне рэжымных момантаў у мэтах развіцця маўлення дзяцей з ЦПМ.
2. Кіраўніцтва выхавальнікам вуснага маўлення дзяцей з ЦПМ ў штодзённым жыцці.
3. Работа выхавальніка па развіцці маўлення дзяцей з ЦПМ пры арганізацыі дзіцячых відаў дзейнасці.
4. Метады, якія выкарыстоўваюцца выхавальнікам для развіцця маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту з ЦПМ ў штодзённым жыцці.

1. Выкарыстанне рэжымных момантаў у мэтах развіцця маўлення дзяцей з ЦПМ ў штодзённым жыцці

Выхавальнік знаходзіцца з дзецьмі на працягу ўсяго дня ў **самай рознай абстаноўцы**: у распранальні, у умывальным пакоі, спальні, на прыродзе, ігравым кутку, на ўчастку і ў іншых месцах, дзе маецца шырокая назіральная база для фарміравання слоўнікавага запасу ў дзяцей з ЦПМ. Акрамя таго, на працягу дня (у адрозненне ад настаўніка-лагapeda), выхавальнік мае магчымасць шматразовага паўтарэння і замацавання новых слоў, без чаго не можа адбывацца ўвядзенне іх у самастойную гаворку дзіцяці.

Рэжымныя моманты спрыяльныя для **арганізацыі правільных маўленчых зносін**: апрананне дзяцей на прагулку, назіранне за з'явамі прыроды, дзяжурства, экскурсіі. Усе гэтыя моманты непасрэдна звязаны з нейкімі рэальнымі аб'ектамі, на конт якіх можна арганізаваць размову з дзецьмі. Пры гэтым адбываецца фарміраванне пэўнага круга ведаў і ўяўленняў, актывізуецца гаворка дзяцей. Падчас рэжымных момантаў выхавальнік сваімі пытаннямі падахвочвае дзяцей да маўленчых зносін. Напрыклад, пры апрананні дзяцей на прагулку, выхавальнік пытаецца: "Што ты робіш?", "Што ты апранаеш?", "Што апранае Маша?", "Скажы Машы, каб яна надзела шапку" і г. д.

Падчас ранішняга прыёму дзяцей у групу выхавальнік, напрыклад, можа прапанаваць дзіцяці развучыць пацешку з апорай на карцінку і **ўзнавіць рухі**, адпаведныя словам тэксту, або вывучыць пацешкі: «Сарока-варона», «пальчык-хлопчык» і інш.

Развіццё маўлення непарыўна звязана, у прыватнасці, з развіццём маторыкі, развіццём мыслення. Падчас ранішняга прыёму выхавальнік зможа прапанаваць дзіцяці скласці разрэзаны малюнак. Падбор малюнкаў адпавядае **вывучаемай** лексічнай тэме. Пры вывучэнні тэмы "гародніна" - разрэзаныя малюнкi з выявай гародніны, пры вывучэнні тэмы "восень" - "дрэвы" - лісце, дрэва без галінак і г. д.

Падчас ранішняга прыёму выхавальнік можа задаваць пытанні: які час года? Без чаго стаяць дрэвы восенню? Лісце ападае - як называецца гэта з'ява? - лістапад і іншыя пытанні.

У ходзе правядзення **ранішняй гімнастыкі** дзеці замацоўваюць паняцце ўверх, уніз, далёка, блізка, хутка, павольна, вучацца арыентавацца ў прасторы (выхавальнік кажа дзецям: «бяжыце да мяне ціха, ціха, як мышкі», «бяжыце да доміка», «дзяўчынкі ўстануць справа ад мяне, а хлопчыкі – перада мной» і г.д.).

Як частка ранішняй гімнастыкі карысна праводзіць рухому гульню з рыфмаваным тэкстам, рытмічнымі рухамі («Мы пляскаем рукамі», «ладачкі-хлапушкі, дзе вы?» і інш.). У карэкцыйных мэтах рэкамендуецца праводзіць гульню з гукаперайманнем: "Птушыны дзіцячы сад", "Вожык і барабан".

Падчас апранання або распранання з дзецьмі размаўляюць пра тое, што дзеці апранаюць або здымаюць, якога колеру адзенне, з якога матэрыялу яна пашытая, дэталі адзення. Звяртаецца ўвага на парадак у шафцы - што вісіць на вешалцы, што ляжыць на паліцы, дзе стаяць боты, чаравікі. Выхавальнік расказвае аб усім, што апранаюць дзеці: «Спачатку дзеці апранаюць штаны. Яны розныя. У Пеці - зялёныя, у Андрюшы - сінія, у Олі - карычневыя. У Жэні чаравікі са шнуркамі, а ў Лены з папружкамі. У Вовы гумовыя боты, а ў ... скураныя». Гаворыцца аб іншых прыкметах адзення. Выхавальнік задае пытанне: "Якое навобмацак адзенне? Давайце дакранемся да кофты - мяккая, пухнатая, цёплая, сухая, новая і т.д.», «У Тані на кофточцы гузікі гладкія, а ў Вані – шурпатыя. Памацайце рукамі. Якія гузікі ў Вані?» і г. д.

Пасля прагулкі выхавальнік нагадвае дзецям і называе разам з імі, што робяць з адзеннем пасля прагулкі: чысцяць, сушаць, згортваюць (шалік). Што робяць са штанамі? (шапкай, шалікам). Як Оля склала вопратку? (акуратна, хутка, ціха, старанна, беражліва) і г. д.

Падчас **дзяжурства па сталовай** адпрацоўваецца парадак накрывання на стол, а таксама паралельна праводзіцца праца над слоўнікам і граматычным бокам маўлення.

- Што ставім спачатку? Потым? Што паставім апошнім?

- Які посуд? - называецца форма, колер, матэрыял, з якога яна зроблена, яе якасць. Посуд: фарфоравы, далікатны, чысты, круглы, гладкі.

Калі няня разлівае суп, можна казаць аб тым, з чаго прыгатаваны суп:

- Суп з агародніны. Значыць суп - ... (з агародніны і інш.)

- Каша з грэчкі? – грачаная і г. д.

- Каша густая, сытная, смачная, салодкая.

Адпрацоўваецца колькасць і месца розных прадметаў посуду на сталі:

- Дзе паставіць сурвэтніцу?

- Што стаіць (ляжыць) справа, злева, каля, перад?

- Колькі талерак паставіў Вася?

Падчас **падрыхтоўкі да сну** выхавальнік прыцягвае ўвагу дзяцей да адзення, адпрацоўваецца паслядоўнасць выконваемых дзеянняў:

- Спачатку здымаем, потым....

- Абутак паставім пад крэселка (дзе стаяць туфлі).

- Куды павесім кашулю? (на спінку крэсла).

Выхавальнік звяртае ўвагу дзяцей на дэталі адзення, паказвае кішэню, гузікі, абшэўкі, каўнер.

- У сукенкі рукавы-кароткія, доўгія, вузкія, шырокія.

- Што робім у спальні? – апранаемся, распранаецца, спім. Ложак-запраўляем, разгладжваем, папраўляем, падгінаем і інш.

Такое каментаванне дзеянняў дазваляе шматкратна паўтарыць маўленчы матэрыял, удасканалваць разуменне гаворкі.

2. Кіраўніцтва выхавальнікам гутарковым маўленнем дзяцей у штодзённым жыцці

Асноўным спосабам фарміравання дыялагічнага маўлення ў штодзённых зносінах з'яўляецца размова дарослага з дзіцём (непадрыхтаваны дыялог).

Кіраўніцтва гутарковай прамой дзяцей у штодзённым жыцці ажыццяўляецца ў некалькіх кірунках:

1. Развіццё і ўзбагачэнне ўтрымання размоў па меры назапашвання ведаў, вопыту дзейнасці, складання інтарэсаў;

2. Развіццё формаў гутарковай мовы;

3. Развіццё ініцыятыўнасці зносін і дынамікі пераходу ад індывідуальных размоў да калектыўных размоў;

4. Асваенне этычных нормаў зносін.

Развіццё і ўзбагачэнне зместу размоў ажыццяўляецца за кошт тэм, звязаных з непасрэдным успрыманнем фактаў, з'яў, падзей навакольнага жыцця (развіццё сітуацыйнай гаворкі) і тэм, заснаваных на ведах і ўражаннях, атрыманых апасродкаваным шляхам (развіццё кантэкстнай гаворкі).

Да сітуацыйнага маўлення адносяцца размовы на тэмы аб непасрэдна ўспрыманых прадметах, якія акружаюць дзяцей:

- пра вопратку дзіцяці (ахайнасць, акуратнасць, наяўнасць частак і г. д.);

- аб дзейнасці памочніка выхавальніка, дворніка;

- аб навакольным асяроддзі (куток прыроды, від з акна, частак установы дашкольнай адукацыі);

- аб з'явах грамадскага жыцця.

Усё тое, што трапляе ў поле зроку дзіцяці, становіцца прадметам яго размоў.

Да кантэкстнага маўлення адносяцца:

-размовы на тэмы аб падзеях дамашняга жыцця дзяцей;

- аб цацках;

- аб гульнях;

- аб выходным дне;
- пра змест кніг, кінафільмаў, спектакляў.

Размовы на гэтыя тэмы вядуцца з дзецьмі, пачынаючы з сярэдняга дашкольнага ўзросту.

У старэйшым дашкольным узросце з'яўляюцца гутаркі на маральныя тэмы.

Для развіцця формаў гутарковай мовы педагог выкарыстоўвае такія прыёмы, як:

- пытанне;
- даручэнне дзіцяці са справаздачай аб яго выкананні;
- праблемна-маўленчыя сітуацыі;
- невялікія апавяданні педагога;
- сумеснае разгляданнекарцінак, дзіцячых малюнкаў, кніг і інш.

Пытанні педагога павінны быць разнастайнымі, падахвочваць да кароткіх сказаў пра падзеі з жыцця дзіцяці, аргументаваным меркаваннем. Варта часцей задаваць пытанні адкрытага тыпу, на якія нельга даць кароткі аднаскладовы адказ (напрыклад, так – не).

Даручэнне дзіцяці са справаздачай аб яго выкананні (Е. І. Тихеева) фармуе ў дзяцей уменне будаваць адказ у адпаведнасці з утрыманнем задання ў маўленчай форме, зразумелай слухачу. Пры гэтым педагог дае ўзор славеснай просьбы, часам прапануе дзіцяці паўтарыць даручэнне, высвятляючы, ці запомніў ён фразу. Акрамя таго, даручэнні спрыяюць замацаванню ў дзяцей формаў ветлівай гаворкі.

Праблемна-маўленчыя сітуацыі накіраваны на развіццё ў дзяцей уменняў дамаўляцца, распытваць суразмоўцу, уступаць у размову, выконваць правілы маўленчага этыкету, пераконваць, даказваць свой пункт гледжання. Методыка выкарыстання маўленчых сітуацый можа ўключаць рашэнне камунікатыўных задач: 1) на вербальнай аснове (прапануецца сітуацыя тыпу маўленчай лагічнай задачы, якая завяршаецца пытаннем да дзяцей, на якое яны павінны адказаць), 2) на аснове стварэння вобразу дзецьмі пэўных сітуацый.

Невялікія апавяданні педагога аб тым, што ён назіраў у аўтобусе, што цікавага бачыў у іншым дзіцячым садзе, выклікаюць у памяці дзяцей аналагічныя ўспаміны, актывізуюць іх меркаванні і ацэнкі.

Праца па развіцці ў дзяцей ініцыятыўнасці зносін накіравана на развіццё ў іх уменняў пачаць размову, уступіць у яе, працягнуць абмеркаванне зместу.

У працэсе авалодання навыкамі дыялагічнага маўлення дзеці спасцігаюць этычныя нормы зносін:

- выпрацаваныя і сацыяльна-замацаваныя правілы паводзін людзей у працэсе размоў;

- вихоўваюцца нормы маўленчых паводзін, якія датычацца зместу размовы даступна, цікава;
- вядзення размовы (уменне тактоўна ўключацца, уважліва слухаць суразмоўцу);
- авалоданне ветлівымі словамі, тонам маўленчых зносін, манерай паводзін (жэсты, міміка).

3. Праца выхавальніка па развіцці маўлення дзяцей з ЦПМ пры арганізацыі дзіцячых відаў дзейнасці.

У працэсе пастаянных зносін і ўзаемадзеяння дзіця з аднагодкамі ў гульнівай, працоўнай і іншых відах дзейнасці ажыццяўляецца фарміраванне сацыяльна-камунікатыўных уменняў:

- у ходзе сумеснага выканання разнастайных заданняў дарослага;
- у гульнівых практыкаваннях, якія прадугледжваюць вобразнае пераўвасабленне ў розныя аб'екты навакольнага свету (жывёлы, расліны, транспарт і г.д.), а таксама імітацыю працоўных працэсаў, спосабаў перамяшчэння жывых арганізмаў і іншых дзеянняў і з'яў.

Фарміраванне ўмення выкарыстоўваць жэсты як невербальныя сродкі зносін забяспечваецца за кошт прымянення:

- указальных жэстаў — пры тлумачэнні напрамкаў руху;
- папярэдальных жэстаў, якія абазначаюць неабходнасць захавання цішыні;
- жэстаў задавальнення.

Выкарыстанне дзіцем з ЦПМ жэстаў як невербальных сродкаў зносін ўзбагачае вопыт ўзаемадзеяння з іншымі людзьмі ў канкрэтных сітуацыях зносін, стварае ўмовы для паспяховага камунікатыўнага ўзаемадзеяння яго з аднагодкамі і дарослымі, развівае ўменне знаходзіць сацыяльна прымальныя спосабы зносін.

Развіццё здольнасці іслухаць і чуць суразмоўцы, праяўляць ініцыятыву ў зносінах, выкладаць сваё меркаванне, ажыццяўляецца ў працэсе:

- ◆ калектыўнага абмеркавання праблемы, пошуку выхаду з сітуацыі, якая склалася;
- ◆ выказванні дзецьмі сваіх меркаванняў, здагадак.

Развіццё здольнасці разумення і спараджэння маўленчых інструкцый, для дасягнення станоўчага выніку ў дзейнасці ажыццяўляецца:

- ◆ пры фармуляванні дарослым задачы, якая ставіць перад дзіцяці;
- ◆ пры тлумачэнні дарослым спосабаў выканання заданняў;
- ◆ пры фармуляванні наводзячых і ўдакладняючых пытанняў (у залежнасці ад тых цяжкасцяў, якія адчувае дзіця пры выкананні канкрэтнага задання);
- ◆ пры самастойным актыўным пошуку дзіцем адказу на пытанне, пастаўлены

дарослым або аднагодкам;

◆ пры самастойным фармуляванні дзіцем высноў.

Развіццё здольнасці засвойваць моўныя інструкцыі-каментарыі адбываецца:

◆ пры арганізацыі з дзецьмі пазнавальных міні-гутарак у працэсе розных відаў дзейнасці ў пытальна-зваротнай форме;

◆ у працэсе выканання дзеянняў па інструкцыі дарослага.

Так, напрыклад, у працэсе працоўнай дзейнасці выхавальнікам ажыццяўляецца работа па развіцці камунікатыўных уменняў дзяцей (удакладніць заданне, звярнуцца па дапамогу), якая плануе і рэгулюе функцыі гаворкі (дамовіцца з адным аб паслядоўнасці выканання дзеянняў і інш.).

У *гульнівай дзейнасці* дзецям з ЦПМ прадастаўляецца магчымасць дзяліцца адзін з адным сваімі адчуваннямі і пачуццямі, выказваць уласнае меркаванне. Выкарыстанне вобразна-рухальных і невербальных сродкаў зносін (мімікі, жэстаў – указальных, папераджальных, вобразных) стварае ўмовы для фарміравання ў дзяцей камунікатыўных уменняў і навыкаў.

4.Выкарыстанне выхавальнікам метадаў развіцця прамовы дзяцей з ЦПМ ў штодзённым жыцці

Для развіцця прамовы дзяцей з ЦПМ ў штодзённым жыцці выхавальнік прымяняе метады **назірання** (экскурсіі, агляды памяшкання, назіранне за ўзорам правільнага мыцця рук або завязвання шнуркоў).

Слоўныя метады выкарыстоўваюцца для гутаркі з дзецьмі: падчас ранішняга прыёму (спытаць у дзіцяці, ці выспаўся ён, пацікавіцца пра тое, які ў яго настроі і г. д.), падчас апраанання і распраанання дзяцей (удакладніць веданне алгарытму апраанання і распраанання); інструкцыя падчас ранішняй гімнастыкі і т. д.

У рабоце па развіцці маўлення дзяцей з ЦПМ шырока выкарыстоўваюцца **практычныя метады**. Напрыклад: прыазнаямленні дзяцей з некаторым із'явамі побыту (падчас дзяжурства па сталовай) і прыроды (падчас прагулак, экскурсіі).

Камунікатыўны метады выкарыстоўваецца выхавальнікам на прагулцы з мэтай стварэння маўленчых сітуацый; гутаркі; ролевой гульні, якія могуць выклікаць у дзяцей патрэбу ў выказванні, а таксама дапамагчы ў выбары матэрыялу для апавяданняў і т. д.

Аналіз выказванняў дзяцей выхавальнікам і аднагодкам забяспечвае наяўнасць зваротнай сувязі. Выхавальнік аналізуе адказы і выказванні дзяцей, калі неабходна рабіць заўвагі па сутнасці, уносіць канструктыўныя прапановы.

Літаратура:

1.Аляксеева, м. М., Яшына Б. І. Методыка развіцця маўлення і навучання роднай мове дашкольнікаў: Вучэб. дапаможнік для студ. вышэйшых. і асяроддзяў, пед. вучоба. установа. - 3-е выд., стэрэатып. - М.: Выдавецкі цэнтр "Акадэмія", 2000. - 400 с.

2.Львоў, М. Р. Асновы тэорыі мовы / М. Р. Львоў. — М., 2002.

3.Старадубава. А. Тэорыя і методыка развіцця прамовы дашкольнікаў: Вучэбны дапаможнік для студ. вышэйшых. вучоба. устаноў / Н. А. Старадубава. – 3-е выд., сцэрці. – М.: Выдавецкі цэнтр "Акадэмія", 2008. - 256 с.

4. Пятніца, Т. В. Арганізацыя і змест работы выхавальніка ў групе дзяцей з парушэннямі мовы / Т. В. Пятніца. – Мн.: АБЕРСЭВ, 2005. – 75с.